

ТМГ. XXXVII	Бр. 2	Стр. 971-992	Ниш	април - јун	2013.
-------------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 799.3:159.923.072

Originalni naučni rad

Prимљено: 14. 05. 2012.

Revidirana verzija: 23. 02. 2013.

Odobreno za štampu: 04. 06. 2013.

Snežana Vidanović

Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet

Departman za psihologiju

Niš

Bojana Biserčić

Niš

Vesna Anđelković

Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet

Departman za psihologiju, Niš

ANKSIOZNOST, AGRESIVNOST I ANDROGINOST SPORTSKIH STRELACA*

Apstrakt

Ovim istraživanjem želeli smo da ispitamo da li postoje razlike u anksioznosti, agresivnosti i usvojenoj polnoj ulozi između sportskih strelaca i nesportista. Uzorak je činilo 45 strelaca i 45 nesportista ujednačenih po polu, starosti i nivou obrazovanja. Korišćeni su sledeći instrumenti: Inventar polne uloge – BSRI (Bem, 1977), STAI forma Y-1 (Spielberger et al., 1970), Sigma test izdvojen iz Kibernetičke baterije konativnih testova – KON 6 (Momirović i sar., 1992) i Upitnik konstruisan za ovo istraživanje. Na osnovu Upitnika dobijeni su podaci o polu, starosti, nivou obrazovanja, a na uzorku strelaca, i o streljačkoj disciplini, dužini treniranja, osvojenim nagradama na državnim i međunarodnim turnirima i sopstvenoj proceni uspešnosti u streljaštvu.

Dobijeni rezultati pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike između strelaca i nesportista u nivou anksioznosti i agresivnosti, kao i na dimenzijama polne uloge maskulinitet i femininitet, osim na androgenosti koja je izraženija kod sportista. Među strelcima, žene su androgenije. Na osnovu dobijenih rezultata, takođe, zaključujemo da je u razmatranju nivoa anksioznosti i agresivnosti strelaca potrebno uključiti dužinu treniranja, uspešnost i sopstvenu procenu uspešnosti.

Ključne reči: anksioznost, agresivnost, polna uloga, sportsko streljaštvo

neza54@gmail.com

* Ovaj rad nastao je u okviru projekta „Indikatori i modeli usklađivanja porodičnih i poslovnih uloga“ br. 179002 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

ANXIETY, AGGRESSION AND GENDER ROLES IN SPORT SHOOTERS

Abstract

This paper attempts to determine whether there are differences in anxiety, aggression, and gender roles between sport shooters and non-athletes. Our sample consists of 45 shooters and 45 non-athletes balanced by gender, age, and education level. We used the following instruments: Gender role inventory – BSRI (Bem 1977), STAI form Y-1 (Spielberger et al. 1970), Sigma test from the KON 6 – cybernetic battery of conative tests (Momirović et al. 1992), as well as a specially designed questionnaire that helped us obtain the data on gender, age, and education level. The questionnaire provided the data about the shooters shooting discipline, length of training, awards and achievements in national and international competitions, and their own assessment on their success in shooting sports.

The obtained results show that there are no significant statistical differences between shooters and non-athletes in the levels of anxiety and aggression, nor in the femininity and masculinity dimension, except for the higher androgyny in sport shooters. Among the shooters, women are more androgynous. Based on the results, we can also conclude that, when considering the levels of anxiety and aggression in sport shooters, we need to include the length of training, successfulness, and their assessment of their own success.

Key Words: Anxiety, Aggression, Gender Role, Sport Shooting

TEORIJSKI OKVIR

Streljaštvo, kao jedan od pojedinačnih sportova, uključuje niz specifičnih izazova za strelca na treninzima i takmičenjima. Za razliku od fudbala gde je uspeh postići gol, a u košarci poenta je postići više koševa, u streljaštvu se pogodak podrazumeva, kada se uzme u obzir da u četrdeset opaljenja, četiri do pet „devetki” predstavlja neuspeh. Iako se radi o grupi koja se može razlikovati po kvalitetu oružja, municije i opreme, generalno, u određenim trenucima, za vreme trajanja meča, o uspehu u najvećoj meri odlučuju smirenost i sposobnost da se odmah zaboravi neuspešan i ponovi uspešan hitac. Za kratko vreme strelac savladava nevidljivu prepreku između cevi i mete. Samo uspešan niz pogodaka obezbeđuje dobar plasman, pojedinačne „desetke” ne donose uspeh. Sa takvim se pritiskom na vatrenoj liniji suočava strelac i kod prvog, i kod poslednjeg metka.

Treniranje streljaštva zahteva određene predispozicije i karakteristike. Osim senzomotorne koordinacije, važan udeo imaju i određena psihička obeležja, kao što je, između ostalog, i izražena sposobnost koncentracije. Istraživanje Morana (Moran, 2004), na primer, pokazalo je da kod vrhunskih strelaca u sekundama koje prethode povlačenju obarača dolazi do usporavanja rada srca, što je od značaja za kontrolu. Jedno

od relevantnih istraživanja koje se bavilo ispitivanjem ličnosti osoba koje treniraju sportsko streljaštvo obavljeno je u Mađarskoj od strane Balint Sofije (Balint Zsofije)¹. Uzorak su činili strelci, osvajači najmanje titule državnog prvaka, kao i treneri i stručno osoblje reprezentacije od kojih je traženo da opišu svoje viđenje uspešnog strelca. Preko upitnika NEO-PI-R dobijen je psihološki profil strelca. Ukratko ćemo prikazati najznačajnije nalaze ovog istraživanja.

Pokazalo se da su uspešni strelci introvertni i povučeni. To je lako razumeti, jer, kada strelac izađe na vatrenu liniju, on stoji sam, izolovan od drugih i okrenut sebi. Kako se u toj situaciji strelac suočava sa problemima čije rešenje mora sam pronaći – to na neki način govori o njegovom kreativnom kapacitetu, tvrdi autorka istraživanja. Balint, takođe, smatra da ekstrovertne osobe imaju najčešće manje šansi da uspeju u ovom sportu. Naime, osećanje samoće na vatrenoj liniji im ne prija, a ukoliko se suoče sa ponovljenim neuspesima, relativno lako odustaju. Navodi se i da su talentovani strelci veoma samouvereni i da teškom mukom prihvataju savete trenera. Tu samouverenost oni najverovatnije crpu iz prethodno postignutih rezultata koji im govore da su na pravom putu. Ističe se i prisustvo višeg nivoa stresa i anksioznosti kod uspešnih strelaca, u odnosu na ostale sportiste. Inače, brojna istraživanja (Wolfe, 1989; Анђелковић, 2010) pokazala su kako prisustvo stresa i anksioznosti nije nužno ometajući faktor, posebno kod uspešnih, već pre ukazuje na budnost (eng. arousal) koja je tokom takmičenja potrebna, a možda čak i neophodna za postizanje dobrih rezultata. Naravno, naglašava se da ekstremna anksioznost koja se ne može kontrolisati ugrožava efikasnost. U tom kontekstu, preporučuje se rad sa takmičarima na mentalnoj pripremi kako bi se smanjili ugrožavajući aspekti anksioznosti.

Ovakva obeležja predstavljala su i osnovni podsticaj organizovanju istraživanja kojim smo, pre svega, želeli da pružimo nešto jasniji uvid u neke osobine ličnosti strelaca. Opredelili smo se za ispitivanje nivoa anksioznosti, agresivnosti i usvojene polne uloge, kao i toga koliko se ova grupa sportista razlikuje u ovim karakteristikama od ljudi koji se ne bave sportom.

Anksioznost i sport

Anksioznost ima veliki uticaj na rezultate koji će se postići, kako na treningu, tako i na takmičenjima. Trema koja prethodi takmičenju, ili je i deo takmičarske situacije, može uticati na performanse sportista različito – neke može dodatno motivisati i doprineti efikasnosti, a kod nekih ometati postizanje optimalnih rezultata. U savremenim teorijama

¹ <http://www.esspresso.hu/content/view/8348/44/>

koje se bave problemom anksioznosti u sportu pažnja je pre svega usmerena na interakciju različitih komponenti anksioznosti, a ne na njihove izolovane efekte. Među teorijama posebno se ističe teorija inverzije i katastrofički model anksioznosti. Razvijena od strane Kera (Ker, 1990), teorija inverzije ističe da odnos između uzbuđenja i sportskih performansi zavisi dominantno od kognitivne interpretacije samog uzbuđenja od strane takmičara. Izražena budnost (eng. arousal) može se protumačiti u pozitivnom smislu – kao uzbuđenje ili se može na njega gledati negativno – kao anksioznost. Slično tome, i nizak nivo budnosti može se dvojako posmatrati – kao relaksiranost (pozitivno) ili dosada (negativno). I uzbuđenje i interpretacija afekta predstavljeni su kao kontinuum, a osoba može ići od jedne ka drugoj krajnosti kontinuma. Najveći doprinos ove teorije ogleda se u tome što pravi razliku između budnosti i anksioznosti i naglašava kognitivnu interpretaciju prisutne budnosti kao ključnu u odnosu anksioznosti i postignuća (Gill, 2000).

Katastrofički model anksioznosti (Gill, 2000) takođe ističe da postignuća u sportu zavise od interakcije fiziološke budnosti i kognitivne komponente anksioznosti, ali veze između ovih komponenti daleko su složenije. Naime, priroda odnosa anksioznosti i postignuća shvata se u skladu sa Yerkes-Dodsonovim pravilom. Prema ovom pravilu, sve dok anksioznost ne dostigne optimalan nivo, sa porastom anksioznosti raste i efikasnost. Svako dalje povećanje nivoa anksioznosti preko optimalnog može da dovede do pada efikasnosti. Drugim rečima, efikasnost je optimalna na umerenim nivoima anksioznosti, a veoma niski i veoma visoki nivoi anksioznosti je ugrožavaju. Pri tome, važno je istaći da odgovor na pitanje šta znači optimalan nivo zavisi od mnogih faktora kao što su, na primer, težina zadatka, stepen uvežbanosti, količina predznanja itd.

Agresivnost i sport

Prema Gilu (Gill, 2000), postoje tri toka izučavanja povezanosti agresivnosti i sportskog postignuća:

- agresivnost u sportu kao katarza koja oslobađa agresivne impulse i smanjuje agresivno ponašanje u nesportskom okruženju;
- uzroci i posledice agresivnosti u sportu;
- efekti agresivnosti na sportske performanse.

Teza da agresivnost, posebno u visokotakmičarskim sportovima, može imati dejstvo katarze u vidu smanjenja agresivnosti u relacijama nevezanim za sport, bila je predmet i ispitivanja istraživača (videti Weinberg & Gould, 2003). Za razliku od instinktivističke teorije agresivnosti koja podržava ovu tvrdnju, u socijalnoj teoriji agresivnosti zauzima se stanovište da će podsticanje agresivnog ponašanja (što se često dešava u sportu), samo povećati, a nikako smanjiti agresivno ponašanje. I mnogobrojna istraživanja su opovrgla hipotezu katarze (Weinberg and Gould, 2003). U jednom od njih (Zillman et al., prema:

Gill, 2000), eksperimentalna grupa bila je izložena izvesnoj provokaciji, a zatim je trenirala vožnju bicikla. Kontrolna grupa nije se bavila nikakvom aktivnošću nakon provokacije. Rezultati su pokazali da se eksperimentalna grupa kasnije ponašala agresivnije od kontrolne.

Veoma malo istraživača pokušalo je da objasni uzroke i efekte agresivnog ponašanja u sportu. Jedno od objašnjenja nudi istraživanje Bjorkqvista (Bjorkqvista) i saradnika (prema: Gill, 2000) čiji nalazi ukazuju da se sportisti najčešće ohrabruju, upućuju na agresivne odgovore i da se takva vrsta ponašanja u sportu od njih očekuje. Naglašava se i da postoje razlike u pogledu korišćenja različitih oblika agresivnog ponašanja s obzirom na pol. Osobe ženskog pola su sklone korišćenju indirektnih i verbalnih oblika agresivnog ponašanja, za razliku od muškaraca koji su skloniji fizičkoj agresiji. Takođe je utvrđeno da muškarci vide agresiju kao nešto potpuno legitimno u sportu.

Što se tiče izučavanja povezanosti agresivnog ponašanja i sportske performanse, prevladava stanovište (videti Gill, 2000) da nema osnova tvrdnji o pozitivnoj vezi agresivnog ponašanja i sportskih rezultata. Navodi se i da hostilnost može stvoriti osećanje mržnje i jako uzbuđenje, što može i nepovoljno uticati na sam tok trenažnog procesa i takmičenja.

Pol i sport

Sklop ponašanja koji se smatra prikladnim za žene ili muškarce u određenoj kulturi definiše se kao polna uloga. Tako, na primer, u većini kultura mušku polnu ulogu obeležavaju osobine kao što su vođstvo, nezavisnost i agresivnost, dok se od žena očekuje da budu negujuće, zavisne i osećajne (Vasta et al., 2005).

Lin (prema: Видановић, 2006) navodi tri različita, ali međusobno povezana aspekta polne uloge: identifikacija sa ulogom svog pola, preferencija za ulogu svog pola i usvajanje polne uloge. Identifikacija sa ulogom svog pola je ujedno i bazični aspekt polne uloge. Nju, uglavnom, sledi i odgovarajuća preferencija i usvajanje te uloge, ali nekada se dešavaju i odstupanja i moguće su brojne kombinacije ovih komponenti.

Polno tipiziranje predstavlja „proces u kome deca usvajaju vrednosti, stiču motive i odgovarajuće ponašanje u skladu sa njihovim muškim i ženskim ulogama u specifičnoj kulturi” (Кандидо Јакшић, 1995, 319). Ovaj proces započinje još u najranijem detinjstvu i predstavlja temelj razvoja polnih uloga. Polno tipiziranje ima četiri moguća ishoda i ono se odvija u okviru formiranja polnog identiteta (Vasta et al., 2005). Osoba može biti:

- maskulino polno tipizirana;
- feminino polno tipizirana;
- androgina;
- nediferencirana.

Vem (prema: Анђелковић и сар., 2009) smatra da maskulnost i femininost ne treba posmatrati kao suprotne krajeve jedne dimenzije, već

treba na njih gledati kao na dve odvojene dimenzije. Androginost podrazumeva prisustvo i maskulinih i femininih crta u jednoj osobi. Mnoge osobe mogu biti i maskuline i feminine ili androgine, zavisno od situacije. Autorka naglašava da jasno polno tipizirane osobe mogu biti ozbiljno ograničene u pogledu opsega ponašanja koje im je dostupno. Funkcionisanje ovako tipizirane osobe najčešće je u skladu sa internalizovanim standardima polne uloge i postoji sklonost ka izbegavanju bilo kakvog reagovanja koje se smatra nepoželjnim za njenu polnu ulogu. Za razliku od njih, androgine osobe se mogu prepustiti nesputano i maskulinom i femininom ponašanju (Вулетић, 1985).

Bem i Spens (prema: Vasta et al. 2005) tvrde da androgina obeležja posredno ukazuju na dobro psihološko funkcionisanje pojedinca jer ovako usvojena polna uloga predstavlja mešavinu poželjnih muških i ženskih sklopova osobina. Androgini tipovi mogu biti neustrašivi i ljubazni, samouvereni i skromni, odlučni i brižni.

U sportu je dugo vremena vladalo mišljenje da je ženski pol slabiji pol, pa se pod pojmom sportiste podrazumevao, pre svega, sportista muškarac. Ašmor (Ashmore) (prema: Gill, 2000) u svom istraživanju zaključuje da su polne razlike relativno značajne za određene fizičke sposobnosti i telesnu građu (na primer, ako se radi o sportovima kao što su dizanje tegova ili bacanje kladiva), manje značajne za neke druge sposobnosti i socijalna ponašanja (agresivnost ili matematička sposobnost), a sasvim zanemarljive u nekim drugim domenima (vreme reakcije, samopouzdanje, vođstvo). On smatra da većina bioloških faktora nije dihotomno raspoređena, već normalno distribuirana i kod muškaraca i kod žena. Tako, recimo, prosečni košarkaški centar viši je od ženskog centra, ali je ona viša od većine muškaraca. Za neke druge socijalne faktore i osobine, kao što su, na primer, agresivnost ili samopouzdanje, razlike su samo prividne, navodi autor.

Pojam androginosti, koji je uvela Sandra Bem (Sandra Bem), pokazao je određeni pravac u kome treba da se kreću razmišljanja o poželjnoj polnoj ulozi kod sportista. Usledila su brojna istraživanja čiji rezultati govore da je androginost kao model usvojene polne uloge prisutna kod mnogih sportista. U jednom od njih (Halmerich and Spence, prema: Gill, 2000), došlo se do zaključka da je većina sportistkinja androgina ili čak maskulina, dok je kod kontrolne grupe koju su činile studentkinje koje se ne bave sportom nađeno da je feminina uloga dominantnija. Naredna istraživanja (Harris and Jennings, prema: Gill, 2000) potvrdila su ove nalaze. U literaturi koja se bavi psihologijom sporta u velikoj meri je prihvaćeno stanovište da je androginost ključ uspeha u sportu, jer svaki sport, bio on timski ili individualan, zahteva čitav spektar različitih ponašanja i osobina ličnosti koje se ne mogu naći kod osoba koje su usvojile strogo tipizirane uloge.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Problemi, ciljevi i hipoteze istraživanja

Pregledom literature iz oblasti psihologije sporta uočava se značajan broj istraživanja koja su se bavila poređenjem obeležja ličnosti sportista i osoba koje se ne bave tom vrstom aktivnosti. U odnosu na nesportiste, najčešće su sportisti ispoljavali izraženiju nezavisnost, samouverenost, socijalnu otvorenost i niži nivo anksioznosti (Cox, 2005). U pogledu nekih drugih obeležja ličnosti, na primer, ekstraverzije, dobijeni nalazi istraživanja ne potvrđuju specifičnost funkcionisanja osoba koje su se opredelile za sport (Weinberg and Gould, 2003). Iako dosadašnja istraživanja ukazuju na postojanje izvesnih zajedničkih karakteristika, ne možemo govoriti o jedinstvenom tipu ličnosti sportista. To nas je opredelilo za ispitivanje nekih obeležja ličnosti strelaca (anksioznost, agresivnost i usvojena polna uloga) koje smo poredili sa osobama koje se ne bave sportom. Takođe smo smatrali da je za razumevanje nekih aspekata funkcionisanja strelaca relevantno ispitati da li postoje razlike u nivou anksioznosti, agresivnosti i usvojenoj polnoj ulozi u odnosu na pol, dužinu treniranja, prethodno postignut uspeh, kao i sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.

Preciznije, specifični ciljevi istraživanja bili su:

- ispitati da li postoje razlike u nivou trenutne i opšte anksioznosti kod strelaca i nesportista;
- ispitati da li postoje razlike u agresivnosti kod strelaca i nesportista;
- ispitati da li postoje razlike u pogledu usvojene polne uloge (maskulinitet, femininitet i androginost) kod strelaca i nesportista;
- ispitati da li postoje razlike u pogledu nivoa anksioznosti, agresivnosti i usvojene polne uloge kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.
- ispitati da li postoje razlike u nivou trenutne i opšte anksioznosti kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.
- ispitati da li postoje razlike u nivou agresivnosti kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.
- ispitati da li postoje razlike u pogledu usvojene polne uloge (maskulinitet, femininitet i androginost) kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen

kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.

Opšta hipoteza

Postoje statistički značajne razlike u nivou anksioznosti, agresivnosti i usvojenoj polnoj ulozi (maskulinitet, feminitet i androginitet), osoba koje se bave sportskim streljaštvom i osoba koje se ne bave sportom.

Specifične hipoteze

- H1. Postoje statistički značajne razlike u nivou trenutne i opšte anksioznosti kod strelaca i nesportista.
- H2. Postoje statistički značajne razlike u nivou agresivnosti kod strelaca i nesportista.
- H3. Postoje statistički značajne razlike u pogledu usvojene polne uloge (maskulinitet, feminitet i androginitet) kod strelaca i nesportista.
- H4. Postoje statistički značajne razlike u nivou trenutne i opšte anksioznosti kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.
- H5. Postoje statistički značajne razlike u nivou agresivnosti kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.
- H6. Postoje statistički značajne razlike u pogledu usvojene polne uloge (maskulinitet, feminitet i androginitet) kod strelaca s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh (izražen kroz osvajanje medalja na takmičenjima) i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.

Uzorak

Uzorak čini 90 ispitanika svrstanih u dve grupe:

- a. osnovna grupa od 45 osoba koje se bave sportskim streljaštvom;
- b. kontrolna grupa od 45 osoba koje se ne bave sportom.

Kriterijum za svrstavanje u osnovnu grupu bio je da osoba aktivno trenira streljaštvo, kao i da je osvajala medalje na državnom ili međunarodnim takmičenjima. Kriterijum za osobe iz kontrolne grupe predstavlja netreniranje ovog, kao ni bilo kog drugog sporta. Ispitanici

osnovne i kontrolne grupe ujednačeni su po polu, starosti i nivou obrazovanja. U svakoj od ovih grupa ima po 23 ispitanika ženskog i 22 ispitanika muškog pola. Većina ispitanika u uzorku ima srednju stručnu spremu (69). Prosečna starost grupe strelaca iznosi 24,11 god., a grupa nesportista 24,49 godina. Najmlađi ispitanik u celom uzorku ima 18 godina, a najstariji 37 godina.

Unutar grupna struktura ispitanika koji treniraju streljaštvo je takva da streljačke discipline nisu jednako zastupljene, pa tako 29 ispitanika trenira pušku, a 16 pištolj. To odgovara i odnosu treniranja ovih disciplina koji u našoj zemlji iznosi 2:1. Najveći broj strelaca trenira streljaštvo između 5 i 15 godina (od 5 do 10 god. njih 17, a od 10 do 15 god. njih 14). Ispitanici su osvajali uglavnom medalje na državnom prvenstvu i manjim međunarodnim takmičenjima (različiti internacionalni turniri, balkanska prvenstva i Mediteranske igre).

Instrumenti

STAI forma Y-1 (Spielberger) – State Trate Anxiety Inventory (Spielberg, 1972) je instrument koji sadrži dve odvojene skale samoprocene za utvrđivanje dve dimezije anksioznosti: trenutne (STAI-S) i opšte ili trajne (STAI-T). Prva od ove dve skale samoprocene (STAI-S) sadrži 20 iskaza kojima se ocenjuje kako se ispitanik oseća „sada, u ovom trenutku”, dok druga skala (STAI-T) takođe sadrži 20 iskaza, ali se njima ocenjuje kako se ispitanik „generalno” oseća. Na četvorostepenoj skali ispitanik treba da zaokruži broj (od 1 do 4) koji najbolje oslikava njegov stepen slaganja sa ponuđenom tvrdnjom. Pouzdanost testa BSRI je zadovoljavajuća: $\alpha = .828$.

Tabela 1. Srednje vrednosti na STAI-S i STAI-T
Table 1. Mean values on STAI-S and STAI-T

Nivo anksioznosti	Odrasli		Studenti	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
STAI-S	35,72	35,20	36,47	38,76
STAI-T	34,89	34,78	38,30	40,40

Sigma test izdvojen iz kibernetičke baterije konativnih testova – KON6 (Momirović i sar. 1992) procenjuje agresivnost. Sastoji se iz 30 tvrdnji. Na svakoj stavci ponuđena je Likertova skala odgovora (od „potpuno tačno” do „potpuno netačno”) i ispitanik bira onaj koji izražava slaganje sa tvrdnjom. Sabiranjem ocene na svakoj stavci (od 1 do 5) dobija se skor agresivnosti.

U našoj zemlji je rađena standardizacija KON 6 baterije testova, i u okviru nje Sigma testa za procenu agresivnosti. Prosečne vrednosti su date u tabeli 2. Pouzdanost upitnika: $\alpha = .830$.

Tabela 2. Srednje vrednosti skorova na Sigma testu
Table 2. Mean values on Sigma test

	Muškarci AS (N=772)	Žene AS (N=391)
Agresivnost	82,5	79,5

Inventar polne uloge (Bem) – Bem Sex Role Inventory (BSRI, Bem 1977) je instrument koji procenjuje usvojenu polnu ulogu. Sastoji od 60 tvrdnji. Ispitanik na sedmostepenoj skali zaokružuje broj (od 1 do 7) koji odražava stepen njegovog slaganja sa datom tvrdnjom. Obradom podataka dobijaju se tri dimenzije: maskulinitet, femininitet i androginitet. Kako u našoj zemlji nije rađena standardizacija BSRI testa, poslužićemo se normama koje su dobijene na uzorku studenata Univerziteta Stanford. Pouzdanost STAI: $\alpha = .695$.

Tabela 3. Srednje vrednosti na BSRI na uzorku studenata Univerziteta Stanford
Table 3. Mean values on BSRI in student sample at Stanford University

	Muškarci (N=444)	Žene (N=279)
Maskulinitet	4,97	4,57
Femininitet	4,44	5,01
Androginitet	0,53	0,43

Upitnik na osnovu koga su dobijeni podaci o polu, starosti, nivou obrazovanja, a na uzorku strelaca i o streljačkoj disciplini, dužini treniranja i osvojenim nagradama na državnim i međunarodnim turnirima.

Metode prikupljanja i obrade podataka

Svi ispitanici osnovne grupe upitnike su popunjavali neposredno pre takmičenja na državnom prvenstvu. Ispitanici kontrolne grupe upitnike su popunjavali individualno. Istraživački nacrt je varijanski. Za obradu podataka korišćena je deskriptivna statistika, Pirsonov koeficijent korelacije, t – test i ANOVA.

REZULTATI

Nisu dobijene statistički značajne razlike između strelaca i nesportista na obe dimenzije anksioznosti (trenutna i opšta) – STAI, Tabela 4. Na opštoj anksioznosti vrednost t - testa je blizu statističkoj značajnosti ($p < 0,053$). Inače, srednja vrednost i na opštoj i na trenutnoj anksioznosti kod strelaca su niže u odnosu na nesportiste. Upoređivanjem dobijenih rezultata na ovoj varijabli sa normativnim prosečnim

vrednostima datim u Tabeli 1, zaključujemo da su i kod strelaca i kod nesportista srednje vrednosti na trenutnoj anksioznosti iznad, a srednje vrednosti na opštoj anksioznosti ispod normativnog proseka.

Tabela 4. Statistička značajnost razlika na trenutnoj i opštoj anksioznosti (STAI-S i STAI-T) kod strelaca i nesportista

Table 4. Significance of difference on STAI-S and STAI-T between tournament shooters and people not practicing sports

STAI	Strelci		Nesportisti		t-test	Značajnost
	AS	SD	AS	SD		
Trenutna anksioznost	40,64	10,27	42,11	9,62	-0,669	0,486
Opšta anksioznost	32,58	8,38	36,29	9,63	-1,961	0,053

Rezultati ukazuju (Tabela 5) da ne postoje razlike između grupe strelaca i nesportista ni u pogledu agresivnosti koje bi bile statistički značajne, mada je agresivnost nešto izraženija kod sportista. Naglašavamo da su prosečni skorovi dobijeni u istraživanju na varijabli agresivnost znatno iznad prosečne normativne vrednosti date u Tabeli 2.

Tabela 5. Statistička značajnost razlika na agresivnosti (Sigma test) kod strelaca i nesportista

Table 5. Significance of difference on aggression (Sigma test) between tournament shooters and people not practicing sports

	Strelci		Nesportisti		t-test	Značajnost
	AS	SD	AS	SD		
Agresivnost	95,38	12,436	93,42	13,513	0,714	0,477

Rezultati dobijeni na instrumentu BSRI kojim se procenjuje usvojena polna uloga (Tabela 6) pokazuju da nisu nađene statistički značajne razlike između osnovne i kontrolne grupe na dimenzijama maskulinitet (p<0,073) i femininitet (p<0,252), ali se na dimenziji androgenost javila razlika koja je statistički značajna (p<0,024). Prosečni skor na dimenziji androgenost (kao i ostalih dimenzija polne uloge) kod ispitanika koji treniraju streljaštvo niži je u odnosu na kontrolnu grupu i ispod prosečnih normativnih vrednosti dobijenih na standardizovanoj populaciji Univerziteta Stanford (pogledati Tabelu 3). Napominjemo da što je skor na dimenziji androgenosti niži, androgenost je izraženija.

Tabela 6. Statistička značajnost razlika na usvojenoj polnoj ulozi (BSRI – maskulinitet, feminitet i androginitet) kod strelaca i nesportista

Table 6. Significance of difference on BSRI (femininity, masculinity and androginity) between tournament shooters and people not practicing sports

	Strelci		Nesportisti		t-test	Značajnost
	AS	SD	AS	SD		
Maskulinitet	4,9789	0,7226	4,7056	0,7076	1,813	0,073
Feminitet	4,81	0,5946	4,9533	0,5854	-1,152	0,252
Androginitet	-0,1689	0,8364	0,2487	0,8857	-2,294	0,024*

Ispitivali smo, takođe, da li postoje statistički značajne razlike kod grupe koja se bavi sportskim streljaštvom na dimenzijama anksioznosti, agresivnosti i usvojena polna uloga s obzirom na pol, dužinu treniranja, prethodno postignuti uspeh, i s obzirom na sopstvenu procenu uspešnosti u streljaštvu.

Pol

Nisu dobijene statistički značajne razlike u pogledu anksioznosti i agresivnosti, dok su na sve tri dimenzije polne uloge razlike statistički značajne (Tabela 7). Ističimo da su skorovi na dimenziji maskulinitet kod muškaraca i žena iznad prosečnih normativnih vrednosti (pogledati Tabelu 3), a žene strelci su androginitet od muškaraca.

Tabela 7. Statistička značajnost razlika na usvojenoj polnoj ulozi (BSRI – maskulinitet, feminitet i androginitet) kod strelaca u odnosu na pol

Table 7. Significance of difference on BSRI (femininity, masculinity and androginity) in tournament shooters with regard to gender

		Strelci		t-test	Značajnost
		AS	SD		
Maskulinitet	m	5,2273	0,7271	2,370	0,022*
	ž	4,7413	0,6473		
Feminitet	m	4,6273	0,5556	-2,092	0,042*
	ž	4,9848	0,5892		
Androginitet	m	-0,6000	0,7558	-3,886	0,000**
	ž	0,2435	0,7002		

Dužina treniranja

Ispitivanjem razlika u nivou trenutne i opšte anksioznosti kod strelaca s obzirom na dužinu treniranja korišćenjem testa višestrukog poređenja aritmetičkih sredina (LSD test) u okviru post-hok analize ANOVA testa dobijeni su sledeći rezultati:

Tabela 8. Višestruko poređenje srednjih vrednosti na dimenziji trenutne anksioznosti (STAI-S) u odnosu na dužinu treniranja kod strelaca (ANOVA)
Table. Multiple comparison of mean values on STAI-S in tournament shooters with regard to length of training (ANOVA)

	(I) dužina treniranja	(J) dužina treniranja	Razlika AS (I-J)	Značajnost
Trenutna anksioznost	do 3 god	3 do 5 god	-9,90	0,240
		5 do 10 god	-7,75	0,132
		10 do 15 god	-3,54	0,497
		preko 15 god	2,74	0,639
	3 do 5 god	5 do 10 god	2,15	0,773
		10 do 15 god	6,36	0,401
		preko 15 god	12,64	0,120
	5 do 10 god	10 do 15 god	4,21	0,246
		preko 15 god	10,50	0,023
	10 do 15 god	preko 15 god	6,29	0,178

Tabela 9. Višestruko poređenje srednjih vrednosti na dimenziji opšte anksioznosti (STAI-T) u odnosu na dužinu treniranja kod strelaca (ANOVA)
Multiple comparisons of means on STAI-T in tournament shooters with regards to length of training (ANOVA)

	(I) dužina treniranja	(J) dužina treniranja	Razlika AS (I-J)	Značajnost
Opšta anksioznost	do 3 god	3 do 5 god	-7,50	0,276
		5 do 10 god	-6,00	0,154
		10 do 15 god	-0,79	0,854
		preko 15 god	1,71	0,720
	3 do 5 god	5 do 10 god	1,50	0,806
		10 do 15 god	6,71	0,280
		preko 15 god	9,21	0,165
	5 do 10 god	10 do 15 god	5,21	0,083
		preko 15 god	7,71	0,041*
	10 do 15 god	preko 15 god	2,50	0,510

Upoređivanjem aritmetičkih sredina strelaca na dimenzijama anksioznosti, s obzirom na dužinu treniranja streljaštva, dobila se statistički značajna razlika na obe dimenzije između grupe koja trenira streljaštvo 5 do 10 godina i grupe koja trenira preko 15 godina. Statistička značajnost razlika za trenutnu anksioznosti je $p < 0,023$, a za opštu $p < 0,041$. Ispitanici koji se duže bave ovim sportom, imaju niži nivo trenutne i opšte anksioznosti.

Razmatrane su i razlike između strelaca u nivou agresivnosti u odnosu na dužinu treniranja streljaštva i dobijeni su sledeći rezultati:

Tabela 10. Višestruko poređenje srednjih vrednosti na agresivnosti (Sigma test) u odnosu na dužinu treniranja streljaštva kod strelaca (ANOVA)
Table 10. Multiple comparisons of means on aggression (Sigma) with regard to length of training of tournament shooters (ANOVA)

	(I) dužina treniranja	(J) dužina treniranja	Razlika AS (I-J)	Značajnost
Agresivnost	do 3 god.	3 do 5 god.	-22,40	0,020*
		5 do 10 god.	-12,69	0,029*
		10 do 15 god.	-16,90	0,005**
		preko 15 god.	-23,97	0,001**
	3 do 5 god.	5 do 10 god.	9,71	0,246
		10 do 15 god.	5,50	0,513
		preko 15 god.	-1,57	0,860
	5 do 10 god.	10 do 15 god.	-4,21	0,297
		preko 15 god.	-11,28	0,028*
	10 do 15 god.	preko 15 god.	-7,07	0,174

Nađene su statistički značajne razlike u nivou agresivnosti između strelaca koji se streljaštvom bave do 3 godine i svih ostalih podgrupa strelaca (3 do 5, 5 do 10, 10 do 15 i preko 15 godina), kao i između podgrupe koja trenira streljaštvo između 5 i 10 godina i podgrupe koja trenira preko 15 godina. U svim navedenim slučajevima nivo agresivnosti je viši kod grupe koja duže trenira ovaj sport, tj. iskusniji strelci su i agresivniji.

U odnosu na ovu kontrolnu varijablu nisu dobijene statistički značajne razlike u pogledu usvojene polne uloge.

Prethodno postignuti uspeh

Dobijene su statistički značajne razlike između grupa s obzirom na postignuti uspeh na dimenziji trenutne anksioznosti. Skorovi grupe strelaca koji su osvajali medalje na evropskom prvenstvu i svetskim kupovima razlikuju se na ovoj dimenziji od grupe koja je osvajala medalje na prvenstvima države i grupe osvajača medalja na manje značajnim međunarodnim turnirima. Njihovi skorovi su niži, u odnosu na grupu osvajača odličja na prvenstvima države ($p < 0,042$). U odnosu na grupu koja je osvajala medalje na manjim međunarodnim takmičenjima, grupa osvajača medalja sa EP i svetskih kupova ima niži skor na trenutnoj anksioznosti ($p < 0,032$).

Tabela 11. Višestruko poređenje srednjih vrednosti na dimenziji trenutne anksioznosti (STAI-S) u odnosu na prethodno postignut uspeh kod strelaca (ANOVA)

Table 11. Multiple comparisons of means on STAI-S in tournament shooters with regard to awards and achievements (ANOVA)

	(I) medalje	(J) medalje	Razlika AS (I- J)	Značajnost
Trenutna anksioznost	Prvenstva države	Međunarodni turniri	-0,35	0,931
		EP i Svetski kup	9,50	0,042*
		SP i OI	4,75	0,246
	Međunarodni Turniri	EP i Svetski kup	9,85	0,032*
		SP i OI	5,10	0,205
		EP i Svetski kup	-4,75	0,299
		SP i OI		

Razlike između drugih grupa strelaca na ovoj dimenziji nisu statistički značajne, a razlike nisu pronađene ni na dimenziji opšte anksioznosti.

Statistički značajne razlike u odnosu na varijablu agresivnost prikazane su u Tabeli 12.

Tabela 12. Višestruko poređenje srednjih vrednosti na agresivnosti (Sigma test) kod strelaca u odnosu na prethodno postignuti uspeh (ANOVA)

Table 12. Multiple comparisons of means on aggression (Sigma test) in tournament shooters with regard to awards and achievements (ANOVA)

	(I) medalje	(J) medalje	Razlika AS (I- J)	Značajnost
Agresivnost	Prvenstva države	Međunarodni turniri	10,17	0,034*
		EP i Svetski kup	-1,25	0,814
		SP i OI	-3,17	0,506
	Međunarodni turniri	EP i Svetski kup	-11,42	0,034*
		SP i OI	-13,34	0,006**
		EP i Svetski kup	-1,92	0,718
		SP i OI		

Analiza rezultata u Tabeli 12 ukazuje da neuspešniji strelci, u odnosu na takmičare sa medaljama na svetskim prvenstvima i olimpijadama, imaju niži skor na agresivnosti.

U odnosu na prethodno postignuti uspeh nisu dobijene statistički značajne razlike u pogledu usvojene polne uloge.

Sopstvena procena uspešnosti

Rezultati koji se tiču razlika u nivou trenutne i opšte anksioznosti kod strelaca u odnosu na njihovu sopstvenu procenu uspešnosti prikazani su u Tabeli 13. Razlike u nivou trenutne anksioznosti imaju statističku značajnost $p < 0,004$, a na opštoj anksioznosti statistička značajnost iznosi $p < 0,008$. Pokazalo se da strelci koji su postignute rezultate vrednovali visokom ocenom (ocene su se kretale od 1 do 5) jesu i manje anksiozni.

Tabela 13. Statistička značajnost razlika na dimenzijama anksioznosti (STAI) u odnosu na sopstvenu procenu uspešnosti
Table 13. Significance of difference on STAI with regards to own assessment on the success in tournament shooters

	F test	Značajnost
Trenutna anksioznost	5,096	0,004**
Opšta anksioznost	4,514	0,008**

Još jedna statistički značajna razlika ($p < 0,042$) nađena je u odnosu na nivo agresivnosti prilikom poređenja podgrupe ispitanika koja je svoj dosadašnji uspeh ocenila ocenom 2 (najmanjom, jer niko nije koristio ocenu 1) i podgrupe koja je svoj uspeh vrednovala ocenom 5 (najvišom). Skor na agresivnosti je veći kod strelaca koji sebe smatraju uspešnijim u ovom sportu (Tabela 14).

Tabela 14. Višestruko poređenje srednjih vrednosti na agresivnosti (Sigma test) kod strelaca u odnosu na sopstvenu procenu uspešnosti (ANOVA)
Table 14. Multiple comparisons of means on aggression (Sigma test) in tournament shooters with regard to own assessment on the success (ANOVA)

	(I) procena sopstv. uspeha	(J) procena sopstv. Uspeha	Razlika AS (I-J)	Značajnost
Agresivnost	2	3	-8,43	0,173
		4	-6,19	0,328
		5	-18,67	0,042*
	3	4	2,24	0,583
		5	-10,24	0,181
		4	5	-12,48

U odnosu na sopstvenu procenu uspešnosti, nisu dobijene statistički značajne razlike u pogledu usvojene polne uloge.

DISKUSIJA

Ovim istraživanjem želeli smo da ispitamo anksioznost, agresivnost i usvojenu polnu ulogu kod strelaca i osoba koje se ne bave sportom. Smatrali smo da ova obeležja ličnosti mogu biti od značaja u razumevanju funkcionisanja i postignuća osoba koje se bave sportskim streljaštvom.

Hipoteza (H1) o postojanju statistički značajnih razlika u nivou anksioznosti (trenutna i opšta) između strelaca i nesportista nije potvrđena. Mada razlike između grupa nisu statistički značajne, strelci imaju niže skorove u odnosu na nesportiste. U obe grupe srednje vrednosti trenutne anksioznosti su iznad, a opšte anksioznosti ispod normativnih prosečnih vrednosti (pogledati Tabelu 1). U razumevanju dobijenih rezultata na trenutnoj anksioznosti kojom se procenjuje kako se osoba oseća u trenutku ispitivanja, važno je imati u vidu da je ispitivanje na uzorku strelaca izvršeno neposredno pred takmičenje na Prvenstvu Srbije. Naime, i pored toga što su bili u jednoj stresnoj situaciji kao što je takmičenje, nivo ove dimenzije anksioznosti je i nešto niži u odnosu na kontrolnu grupu. Inače, od uspešnih takmičara se i očekuje da podnesu visok nivo tenzije koji Kits (prema: Анђелковић, 2010) naziva kapacitetom podnošenja negativnog. U kontekstu postizanja značajnih sportskih rezultata, smatramo da je važan nalaz u ovom istraživanju i to što je nivo opšte anksioznosti kod strelaca niži od prosečnih normativnih vrednosti. Tim pre, kada imamo u vidu da je na ovoj dimenziji statistička razlika blizu značajne ($p < 0,053$). Kako ispitanici osnovne grupe treniraju streljaštvo duži niz godina i svi su osvajači medalja na najmanje državnim prvenstvima, moguće je da su vremenom, između ostalog, i zahtevi za kontrolom i „prihvatanjem“ anksioznosti, doveli do neke vrste selekcije u grupi strelaca. Svakako, izvestan nivo anksioznosti jeste neophodan, a pojedini autori (videti Wolfe, 1989) smatraju čak i nužan u dostizanju vrhunskih rezultata. On je najčešće u funkciji konstruktivnog podizanja opšte budnosti koja je nužna u bilo kojoj situaciji takmičenja, na šta ukazuju i nalazi drugih istraživanja (Craske and Craig, 1984).

Rezultati ovog istraživanja takođe ukazuju na značaj dužine treniranja, prethodno postignutog uspeha i sopstvene procene uspešnosti u streljaštvu za nivo trenutne i opšte anksioznosti (hipoteza H4). Tako, osobe koje se najduže bave ovim sportom, u poređenju sa drugima manjeg staža, imaju najniži nivo trenutne i opšte anksioznosti. Takođe, u odnosu na grupu koja je osvajala medalje na manjim međunarodnim takmičenjima, grupa osvajača medalja sa EP i svetskih kupova ima niži skor na trenutnoj

anksioznosti. Pokazalo se i da su strelci, koji su postignute rezultate vrednovali visokom ocenom, i manje anksiozni.

U suštini, razlike među ovim različitim kategorijama strelaca govore da strelci koji su u svojoj takmičarskoj karijeri uspeli da se izbore za medalje sa značajnih međunarodnih takmičenja i imaju duže iskustvo, lakše podnose potencijalnu stresogenost predstojećeg takmičenja. Pored ovih faktora u ispoljavanju anksioznosti, očigledno da sopstveno zadovoljstvo postignutim rezultatima u sportu ima značajnu ulogu. Između ostalog, poznato je da doživljaj uspešnosti utiče na nivo samopoštovanja, pozitivni self koncept i, posredno, na nivo ispoljene anksioznosti (Coopersmith, 1981).

Razmotrili smo i razlike između strelaca i osoba koje se ne bave sportom na dimenziji agresivnost. Ne postoje razlike između ove dve grupe u pogledu agresivnosti koje bi bile statistički značajne i hipoteza H2 nije potvrđena. Skreće pažnju i nalaz istraživanja da su skorovi dobijeni na nivou celokupnog uzorka u pogledu agresivnosti mnogo viši od prosečnih normativnih vrednosti (videti Tabelu 3). Da bi uopšte uzeli u razmatranje jednu od pretpostavki o mogućoj povezanosti između realno nepovoljne socioekonomske i političke situacije u našoj zemlji i izraženijeg ispoljavanja agresivnosti najčešće mladih, ovaj nalaz svakako treba proveriti u istraživanju na znatno većem uzorku iz naše sredine.

U grupi strelaca, skor na dimenziji agresivnost je viši kod onih koji duže treniraju ovaj sport, koji su uspešniji i koji pozitivno procenjuju svoje postignuće (hipoteza H5). Kao što je već navedeno, čini se da je do sada veoma mala pažnja istraživača bila usmerena objašnjenju uzroka i utvrđivanju posledica agresivnog ponašanja u sportu. Jedno od objašnjenja nudi istraživanje Bjorkvista i saradnika (prema: Gill, 2000) čiji nalazi ukazuju da se sportisti najčešće ohrabruju, upućuju na agresivne odgovore i da se takva vrsta ponašanja u sportu od njih očekuje. I u ovom istraživanju ostaje otvoreno pitanje da li treniranje streljaštva podstiče agresivnost ili se, pak, u ovom sportu najduže zadržavaju agresivni pojedinci. Pri svemu ovome ne treba prenebrežnuti činjenicu da je agresivnost sastavni deo ljudske emocionalnosti i zauzima značajno mesto u razvoju ličnosti. I kako kaže Hartman (Hartman, 1964), razaranje nije jedini cilj agresivnosti. Preko sublimacije omogućava se preobraćanje agresivne energije u neutralnu koja stoji na raspolaganju. Ja i koja se ispoljava kroz društveno prihvatljive oblike (na primer, sport).

Hipoteza (H3) o postojanju statistički značajnih razlika u usvojenoj polnoj ulozi kod strelaca i nesportista je delimično potvrđena. Naime, razlike su dobijene samo na dimenziji androgenost koja je izraženija kod strelaca, nego kod osoba koje se ne bave sportom. Dobijeni nalaz je u skladu sa jednim brojem istraživanja na uzorku sportista (Halmerich and Spence, prema: Gill, 2000) koja su pokazala da su androgina obeležja dominantna kod sportista. Kada uzmemo u obzir pol streljača, ispostavilo

se da u ovom istraživanju strelci muškog pola imaju povišene skorove na dimenziji maskulinitet, a žene su, u odnosu na muškarce, androginije i femininije (hipoteza H6). Izražena maskulinitet dobijena je i u istraživanju Vidanovićeve i sar. (2006) na adolescentima koji se aktivno bave fudbalom. Pri razumevanju ovih rezultata treba imati u vidu da streljaštvo kao sport ne favorizuje određeni pol, niti su uslovi takmičenja ili pravila, prilagođeni ili olakšani za strelce nekog pola. Ovo je sport u kome žene postižu iste, ako ne i više rezultate u odnosu na muškarce, a neretko se organizuju i takmičenja u apsolutnoj kategoriji. Jednakost među polovima je nepobitna činjenica streljaštva – biti kompetitivan u ženskim disciplinama je u svemu jednako teško i zahtevno kao i u muškim. Da li su androgina obeležja žena strelaca, izražena kroz spremnost da u različitim situacijama reaguju i maskulino i feminino, determinisane karakteristikama ovog sporta ili pak u opredeljenju za streljaštvo možda udeo mogu imati i već formirana androgina obeležja žena? Znamo da interesovanje za oružje jeste tradicionalno u većini kultura, pre svega, u domenu maskuliniteta. Dodali bismo da, kako se radi o relativno malom poduzorku strelaca, praktično možemo, ipak, govoriti samo o tendencijama vezanim za ovu varijablu istraživanja. Smatramo da u pogledu ovog aspekta funkcionisanja strelaca za odgovorima treba tragati u narednim istraživanjima koja bi procenjivala i prirodu polne uloge pri izboru bavljenja određenim sportom.

Treba napomenuti da su na dobijene rezultate u ovom istraživanju mogli uticati neki faktori koje nismo kontrolisali. Izdvojićemo samo neke od njih. Svakako imamo u vidu da se sportisti strelci, po prirodi samog sporta, među sobom razlikuju. Takođe, mali broj ispitanika u pojedinim kategorijama koje se tiču dužine treniranja, osvojenih medalja i procene sopstvene uspešnosti, nije ujednačen. Uopšte gledano, istraživanja osobina ličnosti strelaca nisu brojna, bar u našoj sredini. Osobe koje treniraju sportsko streljaštvo su kao grupa generalno zatvoreni i neeksponirani (o čemu govori i istraživanje Balint²), pa se javlja i problem nalaženja uzorka koji je spreman na saradnju.

ZAKLJUČAK

Samo streljaštvo je sport za koji se vezuju mnoge predrasude koje proističu iz nepoznavanja samog sporta koji, iako jedan od najtrofejnijih, spada u grupu nedovoljno popularnih sportova. Razloge za takav status možemo tražiti u različitim činiocima – počevši od slabe medijske pokrivenosti, preko pogrešne slike o ovom sportu i osobama koje ga

² <http://www.esspresso.hu/content/view/8348/44/>

treniraju. Često se sportsko streljaštvo poistovećuje sa lovom, streličarstvom i nekim streljačkim događajima revijalnog karaktera.

Nesporno je da svaki sport ima svoje osobenosti. Naime, bavljenje fudbalom, boksom, streljaštvom ili šahom obično podrazumeva i favorizovanje i specifičnih, različitih svojstava ličnosti. To je i bio osnovni podsticaj za ovo istraživanje. Pre svega, nalaz istraživanja koji bi izdvojili, tiče se nivoa anksioznosti koji se statistički značajno ne razlikuje kod strelaca i nesportista. Kada se radi o strelcima, dobijeni nalazi govore o relativno niskom nivou opšte anksioznosti. Smatramo da su, kako trenutna anksioznost, tako i nivo ošte anksioznosti, faktor od izuzetne važnosti za dalji tok trenažnog procesa i uspeh na takmičenjima. Dodali bismo, kao što smo i pretpostavljali, da se zadovoljstvo sopstvenim radom i postignućima reflektuje na predtakmičarsku anksioznost i anksioznost uopšte.

Generalno, u nivou agresivnosti između strelaca i nesportista nismo dobili statistički značajne razlike, ali znatno viši skor od normativnog na agresivnosti u čitavom uzorku zahteva odgovore za kojima treba tragati u narednim istraživanjima. Što se tiče nivoa agresivnosti strelaca, skloni smo da prihvatimo da je posvećenost ovakvom sportu vid veoma konstruktivnog načina izražavanja agresivnih svojstava, koji su, razume se, samo jedan od faktora vrhunskih postignuća. I ne samo u sportu.

Jedan od rezultata ovog istraživanja koji bismo izdvojili je statistički značajno izraženija androgenost kod strelaca ženskog pola, u odnosu na muškarce. Žene koje su se opredelile za streljaštvo izgleda da su pronašle neku vrstu balansa između svojih femininih i nekih maskulinih karakteristika usvajajući androginu polnu ulogu. Mada sportsko streljaštvo ne favorizuje određeni pol, čini se da je za uspeh u ovom sportu potrebno objединiti sve one dobre feminine i maskuline osobine.

LITERATURA

- Anđelković, B. (2010). *Одбрамбени стил сценских извођача*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Anđelković, B. и сар. (2009). „Телесна географија” и андрогиност надарених адолесцената. *Теме*, 33 (4), 1261–1279.
- Bartol, C. R. (1995). *Criminal behavior: A psychosocial approach*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bem, S. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and clinical Psychology*, 42, 155–161.
- Cox, R. H. (2005). *Psihologija sporta, koncepti i primjene*. Zagreb: Naklada Slap.
- Coopersmith, S. (1981). *Self-Esteem Inventories – Manual*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Craske, M. & Craig, K. (1984). Musical performance anxiety: The three system model and self-efficacy theory. *Behavioral Research Therapy*, 22, 267–280.

- Essau, C. & Conradt, J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Zagreb: Nakalda Slap.
- Gill, D. L. (2000). *Psychological dynamics of sport and exercise*. Champaign: Human Kinetics.
- Hartmann, H. (1964). *Essays on Ego Psychology*. London: The Hogarth Press.
- Кандидо Јакшић, М. (1995). Полне улоге и ментално здравље. *Психологија*, 28(3/4), 315–338.
- Момировић, К. и сар. (1992). *КОИБ – Кибернетичка батерија конативних тестова*. Београд: Центар за примењену психологију Друштва психолога Србије.
- Moran, A. P. (2004). *Sport and exercise psychology*. New York: Routledge.
- Salmon, P. (1990). A Psychological Perspective on Musical Performance Anxiety: A Review of the Literature. *Medical Problems of Performing Musicians*, 3, 2–11.
- Spielberger, C. D. (1972). *Anxiety as an emotional state. Current trends in theory and research*. New York: Academic Press.
- Vasta, R. et al. (2005). *Дјећа психологија*. Загреб: Наклада Слп.
- Видановић, С. и сар. (2006). *Породица и посао: изазови и могућности*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Weinberg, R. S. & Gould, D. (2003). *Foundations of Sport and Exercise Psychology*. (3rd Edition), Champaign: Human Kinetics.
- Wolfe, Mary L. 1989. Correlates of adaptive and maladaptive musical performance anxiety. *Medical Problems of Performing Artists*, 3, 49–56.
- <http://www.epresso.hu/content/view/full/8348/44/>, Преузето 20. фебруара 2011.

Snežana Vidanović, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of Psychology, Niš
 Bojana Biserčić, Niš
 Vesna Anđelković, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of Psychology, Niš

ANXIETY, AGGRESSION AND GENDER ROLES IN SPORT SHOOTERS

Summary

The psychology of sport is interesting not only to professional athletes, but to anyone with an interest in psychological functioning, especially in the psychology of outstanding achievements. Sport shooting requires good physical and psychological condition together with intense concentration and technical skill. Individual differences on the basis of age, gender, motor abilities, and assessment of one's own success play a role in determining one's performance.

Based on our results, we can conclude that there are no significant statistical differences between shooters and non-athletes in the levels of anxiety and aggression or in the femininity and masculinity dimension. It is also necessary to take into account the length of training, successfulness, and the shooters' assessment of their own success when considering the levels of anxiety and aggression.

